

Otterspeer, W., *Orde en trouw. Over Johan Huizinga* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2006, 254 blz., €19,90, ISBN 90 234 1832 8).

Dit essay over de voorlopig enige klassieke historicus die Nederland de afgelopen twee eeuwen heeft voortgebracht is wel getiteld 'orde en trouw', maar het had evenzogoed 'lust en gratie' kunnen heten. Of toch maar 'de kobold bij de kruidenier', naar het door Huizinga zo beminde sprookje van Andersen dat in een latere vertaling ook bekend is geraakt als 'het kabouterje bij de spekslager.' Dat sprookje gaat over een kobold of kabouter die bij een kruidenier woont en daar een fijn leven heeft omdat hij altijd heerlijke grutten met een kluitje boter te eten krijgt. In hetzelfde huis woont ook een student, die uit het pakpapier van de kruidenier een oud boek met gedichten vist en daar op zijn koude zolderkamertje in gaat zitten lezen. De kobold neemt deel aan de verrukking der poëzie, en redt het boek zelfs als het huis in brand vliegt. Maar tenslotte moet hij zijn leven toch verdelen tussen het genot van de studie der dichtkunst en het leven bij de kruidenier, van wie hij de onmisbare, lekkere grutjes krijgt.

Over die spanning tussen het een en het ander, tussen esthetische beleving en de harde eisen der dagelijkse werkelijkheid, is Huizinga vast zijn hele leven blijven denken. Want dit hier te bespreken boek gaat niet alleen over ernstige zaken als de ethische voorkeur van Huizinga voor een ordelijke contemporaine wereld en volstrecte trouw aan zijn eigen principes, die Otterspeer zowel in het leven als de werken van de grote geleerde weet aan te wijzen. Nee, het boek gaat ook en vooral over esthetische genoegens van een hoog gehalte, over intellectuele veelzijdigheid en beweeglijkheid, over fijnzinnige zoektochten naar harmonie en hartstocht tegelijk. Want wat is het wat de auteur in de eerste plaats aan Huizinga boeit? teksten voor de verrukte lezer in fonkelend proza, dat maakt dat Huizinga's werk in Otterspeers ogen ver, heel ver is verwijderd van het in vaak zompig Nederlands (of betrekkelijk verkeerd Engels, cheu) voorgestelde kennisplafond van minder getalenteerde vakbroeders.

Niet dat Otterspeer één onvertogen woord in deze richting zegt. Hij verdedigt alleen maar impliciet de kunstzinnige kant der geschiedbeoefening. Hij analyseert bijvoorbeeld Huizinga's stijl en laat zien dat het zo ook kan (of kon?), en stelt de historicus aan de lezer voor als een dichter in het diepst van zijn gedachten (55), die 'niet lineair, maar synesthetisch, niet pragmatisch, maar poëtisch' dacht. (163) Otterspeer verdiept zich met dit essay tevens in de nalatenschap van Huizinga aan de lezer. Het woord 'nalatenschap' suggereert de ordelijkheid van boedellijsten, de schijnbare overzichtelijkheid van een testament. Het verhult misschien enigszins het zicht op een heel geleerdenleven waarin beslissingen en voorkeuren van het ogenblik pas achteraf tot grote thema's worden en door ons, betweters van een latere generatie, als zodanig onderkend en beschreven.

Een blik op dat leven, dat Otterspeer ons in zijn eerste twee hoofdstukken gunt, overtuigt ons natuurlijk direct van de grote veelzijdigheid en beweeglijkheid van Huizinga — want zo kan men diens getuimel van het ene naar het andere onderwerp ook waarderen. Aanvankelijk leek zijn belangstelling de richting van de vergelijkende taalwetenschap uit te gaan, om ten slotte bij de geschiedenis van de oud-Indische literatuur en de godsdienst te belanden. Het pad van sanskritist leek gebaad, maar

bleek slechts een omweg tot de historie te zijn. In 1905 werd Huizinga te Groningen tot hoogleraar in dat nieuwe vak van hem, de geschiedenis, benoemd. Veelzijdigheid en beweeglijkheid bleven ook verder zijn kenmerken. Hij werkte jaren aan *Herfstij der Middeleeuwen*, maar kon deze arbeid kennelijk zonder moeite onderbreken voor andere publicaties die een directere band met de actualiteit hadden. Zo verscheen *Mensch en Menigte in Amerika* in 1918, kort voordat *Herfstij* ter perse ging. Later, vanaf de jaren twintig, ging de keuze van thema's, die hij vlot achterelkaar of zelfs tegelijkertijd bewerkte, schijnbaar zeer gemakkelijk. Maar intussen was hij zoekende naar een nieuw groot thema — mogelijk geconcentreerd rond de twaalfde eeuw. Het kwam er niet van. Daarvoor in de plaats kwam een wending tot een andere thematiek: de bezinning op cultuurhistorische en cultuurkritische onderwerpen, die weldra de toon in Huizinga's werk gingen aangeven. Deze wending werd in hoge mate ingegeven door zijn beleving van de eigen tijd.

Otterspeers conclusie, dat Huizinga ethiek met esthetiek liet samensmelten, met 'stijl' aan de ene, 'orde en trouw' aan de andere kant, is overtuigend. Hij toont ook aan dat Huizinga's opvatting van cultuur daardoor slechts kan functioneren in het grote geheel van de maatschappij, niet als een aan elkaar geplakt geraakte reeks fenomenen en/of persoonlijkheden die samen 'de cultuur' zouden uitmaken. Als iemand zich met cultuurgeschiedenis wil bezighouden, moest hij volgens Huizinga natuurlijk wel de geijkte bronnen lezen die bij historisch onderzoek horen, maar hij mocht de poëzie en de literatuur van de tijd zeker niet overslaan. Integendeel, die moesten in de geschiedbeoefening worden geïntegreerd. Dat dat een hele opgave was, wist Huizinga heel goed. Otterspeer geeft mooie staaltjes van diens geworstel met de vraag, hoe Clio het best te dienen. Intussen heeft Otterspeer de muze vast erg opgevrolijkt met dit originele en diepzinnige essay.

M. E. H. N. Mout

Panhuysen, R. G. A. M., *Demography and health in early medieval Maastricht. Prosopographical observations on two cemeteries* (Dissertatie Maastricht 2005, [Amersfoort]: Anthro.nl, 2005, 330 blz., €30,-, ISBN 90 810283 1 6).

Maastricht was in de vroege middeleeuwen een belangrijk centrum. Toch is er maar heel weinig bekend over het toenmalige leefklimaat in die plaats. Dat geldt echter niet alleen voor Maastricht, maar ook voor andere West-Europese plaatsen die in die tijd van betekenis waren. De weinige geschreven bronnen uit die periode verschaffen over een dergelijk onderwerp immers nauwelijks informatie. Desalniettemin is het doel van het onderzoek van Raphaël Panhuysen: meer te weten komen over de leefomstandigheden en de gezondheidstoestand van de vroegmiddeleeuwse inwoners van Maastricht. Hij baseert zich daarbij op een alternatief type bron, namelijk menselijke skeletresten.

Panhuysen, die van huis uit historicus is, heeft zich gespecialiseerd in de fysische antropologie en de toepassing daarvan op de archeologie. De afgelopen vijftien jaar heeft hij de nodige ervaring opgedaan met het onderzoek hiernaar. Hij was betrokken bij de archeologische opgravingen, die in Maastricht onder leiding van zijn oom, de stadsarcheoloog Titus Panhuysen plaatsvonden. Daarna werkte hij onder andere bij de afdeling Radiologie van het Academisch Ziekenhuis aldaar aan het verdere onderzoek naar de resultaten van die opgravingen. Bovendien waren zijn activiteiten niet uitsluitend tot een ver verleden beperkt. Opmerkelijk is zijn betrokkenheid als forensisch antropoloog bij het onderzoek naar hedendaagse gruwelen als de massagraven in Vukovar (Kroatië) en bij Prizren (Kosovo).

Sinds de Tweede Wereldoorlog besteden fysische antropologen bij hun osteologische onderzoek in toenemende mate aandacht aan de leefomstandigheden van de mens in het verleden. Hun bevindingen zijn nog maar nauwelijks doorgedrongen in historische studies, maar archeologen maken er inmiddels wel al gebruik van. Met name voor de Vroege Middeleeuwen biedt een combinatie van skeletgegevens en archeologische en historische data tal van mogelijkheden, zo betoogt de auteur in zijn inleiding (hoofdstuk 1), en in Maastricht zijn deze categorieën alledrie vertegenwoordigd. In hoofdstuk 2 geeft hij een helder overzicht van de historische en archeologische stand van zaken. In hoofdstuk 3 beschrijft hij de beide opgravingsplaatsen die hij onderzocht heeft. De eerste bestaat uit de graven die in de huidige Sint-Servaaskerk werden aangetroffen en deel uitmaakten van een veel groter grafveld. De auteur maakt onderscheid tussen drie begravingsfasen: de laatromeinse *cella*-fase (ca. 350-480), de Merovingische *templum*-fase (ca. 480-700) en de Karolingische *basilica*-fase (700-950). Het tweede grafveld (7e-8e eeuw) was veel kleiner en werd bij de Boschstraat opgegraven. Het bleek om een begraafplaats van handwerkslieden met een lage sociale status te gaan. Van de overledenen die in of bij de Sint-Servaaskerk waren begraven, wordt aangenomen dat zij een hoge sociale status hadden (in of dichtbij de kerk begraven, luxueuzer graf, bijgiften) of een middenpositie innamen (verder weg begraven, kuil- of kistgraf, geen bijgaven). Uit hoofdstuk 4 blijkt dat 238 individuen werden onderzocht. De *templum*- en *basilica*-fase leverden de meeste skeletten op, het Boschstraatgrafveld en de *cella*-fase daarentegen bleken het minst verstoord. Het fysisch antropologische en paleopathologische onderzoek naar geslacht, leeftijd bij overlijden,